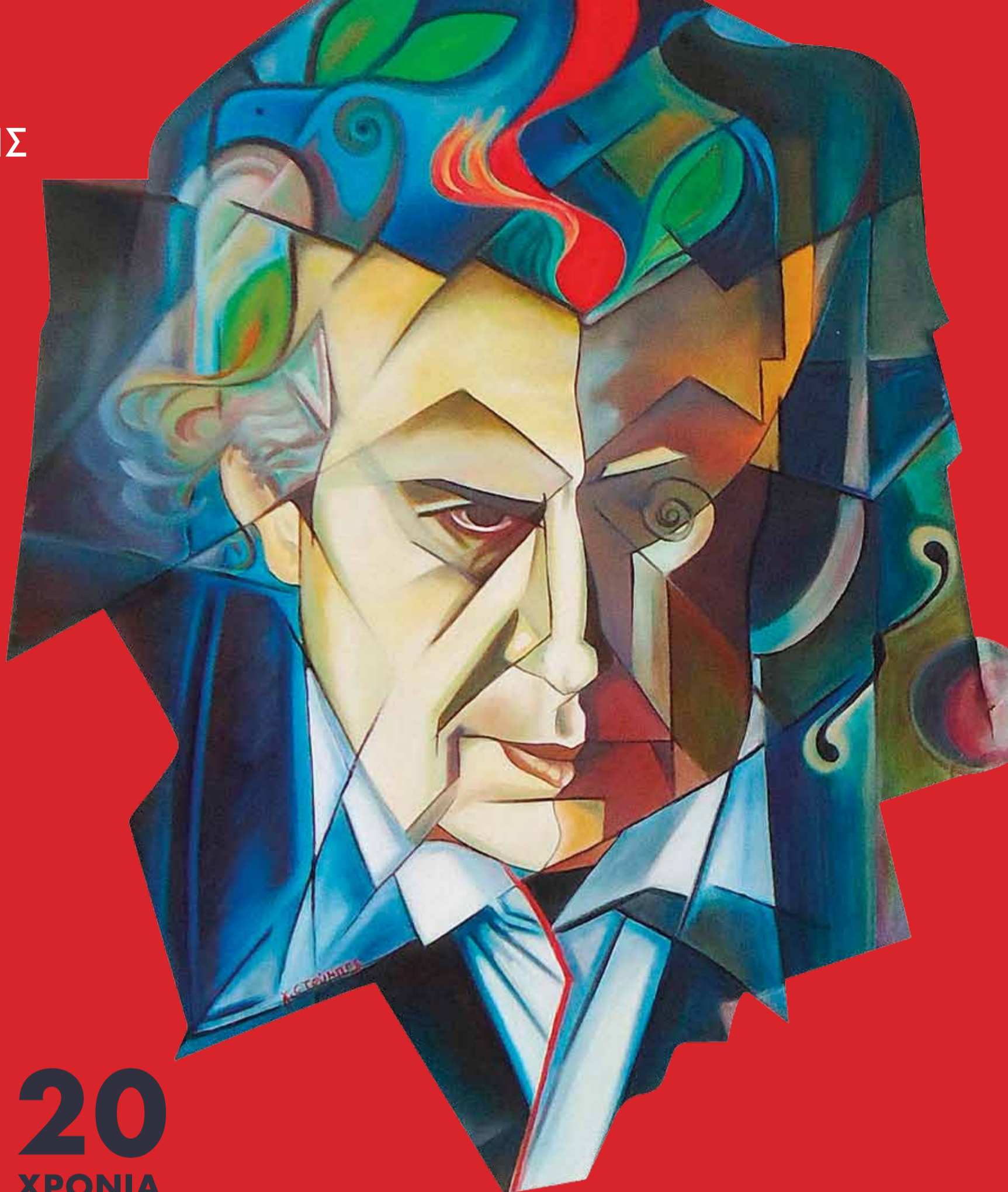

ΜΕΓΑΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

60
ΧΡΟΝΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

20
ΧΡΟΝΙΑ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ &
ΤΕΧΝΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

Ορχήστρα Εγχόρδων
Δημήτριος Χανδράκης,
Καθηγητής

Ορχήστρα Πνευστών
Αθανάσιος Ζέρβας &
Κωστής Χασιώτης,
Αναπληρωτές Καθηγητές

**Συμφωνική Ορχήστρα
& Χορωδία**
Γεώργιος Βράνος,
Αναπληρωτής Καθηγητής
Μαρία Έμμα Μελιγκοπούλου

**Σύνολα Παραδοσιακής
Μουσικής & Εργαστήριο
«Ποιητικής»**
Ηλίας Παπαδόπουλος,
Καθηγητής
Ελευθέριος Τσικουρίδης,
Επίκουρος Καθηγητής
Ανδρέας Καρακότας

Σολίστ
Αγγελική Καθαρίου,
Μεσόφωνος
Επίκουρη Καθηγήτρια
Ανδρέας Καρακότας

Διδασκαλία χορωδίας
**Μαρία Έμμα
Μελιγκοπούλου**

Διεύθυνση ορχήστρας
Αθανάσιος Ζέρβας
(πνευστών)

Γεώργιος Βράνος
& φοιτητές ειδικεύσεως

Σάββατο

**13.01.
2018**

ΩΡΑ 21.00

Μ1 - ΑΙΘΟΥΣΑ
ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ Μ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ "ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΣΤΟ ΛΥΚΟΦΟΣ - 90 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ". ΕΡΓΟ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΟΥΜΠΟΣ, «ΧΩΡΙΣ ΤΙΤΛΟ», 2000

ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

ΧΟΡΗΓΟΣ ΑΕΡΟΜΕΤΑΦΟΡΩΝ

WWW.TCH.GR
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ: 2310 895.938-9
ΕΙΣΟΔΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕ ΔΕΛΤΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ

ΧΟΡΗΓΟΙ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΕΛΕΤΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ Ο.Μ.Μ.Θ - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Νικήτας Μυλόπουλος, καθηγητής, Πρόεδρος Δ.Σ. Ο.Μ.Μ.Θ.

Αχιλλέας Ζαπράνης, καθηγητής – Πρύτανης Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Ηλίας Κουσουβέλης, καθηγητής – Κοσμήτορας Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών & Τεχνών

Ιωάννης Τσεκούρας, ομότιμος καθηγητής – τ. Πρύτανης Πανεπιστημίου Μακεδονίας & πρώτος Πρόεδρος Τ.Μ.Ε.Τ.

Ευγένιος Πολίτης, αναπληρωτής καθηγητής – Πρόεδρος Τμήματος Μουσικής Επιστήμης & Τέχνης

Ορχήστρα Πνευστών – επίβλεψη: αναπλ. καθ. **Αθανάσιος Ζέρβας & Κωστής Χασιώτης**

- Αθανάσιος Ζέρβας: *Μικρή Συμφωνία σε θέματα Μίκη Θεοδωράκη*, για ορχήστρα πνευστών (2017), α΄ εκτέλεση
Διεύθυνση: **Αθανάσιος Ζέρβας**

Σύνολα Παραδοσιακής Μουσικής και Εργαστήριο «Ποιτικής» – επίβλεψη: καθ. **Ηλίας Παπαδόπουλος**, επικ. καθ.

Λευτέρης Τσικουρίδης και **Ανδρέας Καρακότας**

«Μίκης Θεοδωράκης: Ο ουρανομήκης ποιτικός»

Σύνολα Παραδοσιακής Μουσικής

ΚΥΚΛΟΣ ΛΑΪΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ, στη μνήμη Γιώργου Σεφέρη

- *Μέρα μαγιού μου μίσεψες* – Από τον ΕΠΙΤΑΦΙΟ, σε ποίηση Γ. Ρίτσου

- *Στα περβόλια* – Από το ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ, σε ποίηση Μίκη Θεοδωράκη

- *Κράτησα τη ζωή μου* – Από την ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ, σε ποίηση Γ. Σεφέρη
Σολίστ: **Κωστής Ονησίλου**, **Πάρης Παράσχος**, **Φρειδερίκη Τομπάζου**

Εργαστήριο «Ποιτικής» - Σύνολο «Ηλιοδρόμιο»

- *Παλμός άνοιξης, αρώματα* – σύνθεση Ηλία Σαργηγιαννίδη, σε ποίηση Σαφούς

ΔΙΑΙΛΕΜΜΑ

Συμφωνική Ορχήστρα & Χορωδία– επίβλεψη: αναπλ. καθ. **Γεώργιος Βράνος / Μαρία Έμμα Μελιγκοπούλου**

- *Της αγάπης αίματα (αρ.7)* από το ορατόριο *Άξιον Εστί* για συμφωνική ορχήστρα, λαϊκή ορχήστρα, χορωδία και λαϊκό τραγουδιστή
Σολίστ: **Ανδρέας Καρακότας**

Διδασκαλία Χορωδίας: **Μαρία Έμμα Μελιγκοπούλου**

Διεύθυνση: **Αλέξανδρος Πουρλουκάκης**, φοιτητής ειδικεύσης

«Διεύθυνση Ορχήστρας»

- *Συμφωνία αρ.3* (β΄ εκδοχή) για συμφωνική ορχήστρα, χορωδία και σόλο υψίφωνο ή μεσόφωνο, 3ο μέρος
Σολίστ: **Αγγελική Καθαρίου**, μεσόφωνος, επίκουρη καθηγήτρια Τ.Μ.Ε.Τ
Διδασκαλία Χορωδίας: **Μαρία Έμμα Μελιγκοπούλου**
Διεύθυνση: **Γεώργιος Βράνος**

Ορχήστρα Εγχόρδων

– επίβλεψη: καθ. **Δημήτριος Χανδράκης**
- *Κουαρτέτο εγχόρδων αρ. 2 «Το Κοιμητήριο»* (1946) – Adagio
Διεύθυνση: **Αικατερίνη Σαρμάκου**, φοιτήτρια ειδικεύσης «Διεύθυνση Ορχήστρας»

- Σουίτα μπαλέτου "*Ζορμπάς*" για συμφωνική ορχήστρα, 2 μουζούκια & μικτή χορωδία, σκηνές 21, 22 και 23
Σολίστ: **Γιώργος Μελινιώτης - Νικόλαος Πρωτοπαπάς** (τρίχορδο μουζούκι)
Διδασκαλία Χορωδίας: **Μαρία Έμμα Μελιγκοπούλου**
Διεύθυνση: **Φαίδρα Ζαγοριανού**, φοιτήτρια ειδικεύσης «Διεύθυνση Ορχήστρας»

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ (1998–2018)
Το Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης (ΤΜΕΤ) της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας ιδρύθηκε το 1996, καλωσόρισε τους πρώτους τριάντα φοιτητές το 1998 και έχει απονεμίει μέχρι σήμερα 618 πτυχία. Στο τρέχον εικοστό ακαδημαϊκό έτος της λειτουργίας του, για τη διδασκαλία των 540 συνολικά ενεργών φοιτητών, διαθέτει 35 τακτικούς και 33 έκτακτους διδάσκοντες.

Με καταστατική αποστολή την καλλιέργεια και προαγωγή της μουσικής τέχνης στους κλάδους των εφαρμοσμένων καλλιτεχνικών σπουδών και των επιμέρους ειδικεύσεων στις Κατευθύνσεις: **(i) Ευρωπαϊκής (κλασικής) Μουσικής, (ii) Βυζαντινής Μουσικής, (iii) Ελληνικής Παραδοσιακής (Δημοτικής) Μουσικής και (iv) Σύγχρονης Μουσικής**, προσφέρει υψηλό επίπεδου σπουδές που συνδυάζουν την επιστημονική κατάρτιση με την καλλιτεχνική αριστεία και την έρευνα στη μουσική πράξη, την οργανική και φωνητική εκτέλεση, τη διεύθυνση οργανικών/φωνητικών συνόλων και τη σύνθεση/ποιητική. Λόγω αυτής της αδιαμφισβήτητης ιδιαιτερότητας της φυσιογνωμίας του, το ΤΜΕΤ απολαμβάνει της εμπιστοσύνης και της πρώτης προτίμησps των υποψηφίων σπουδαστών με αποτέλεσμα την καταξίωσή του στο χώρο της Τριτοβάθμιας Μουσικής Εκπαίδευσης.

Στα χρόνια που μεσολάβησαν, με στόχο τη διαρκή εξέλιξη της σχέσης του τρίπτυχου *Τέχνη - Παιδεία – Κοινωνία*, επιτευχθήκε η αυτοδύναμη -στο πλαίσιο του προγράμματος σπουδών- λειτουργία Συνόλων Μουσικής Δωματίου, Ορχήστρας Εγχόρδων, Ορχήστρας Πνευστών, Jazz Big Band, Συμφωνικής Ορχήστρας, Χορωδίας και Συνόλων Παραδοσιακής Μουσικής. Με την τακτική δραστηριότητα των οργανικών και φωνητικών του συνόλων που αναπτύσσεται ετησίως σε συνεργασία με φορείς της Θεσσαλονίκης, της Βόρειας Ελλάδας αλλά και της ελληνικής και διεθνούς ακαδημαϊκής κοινότητας, προσφέρονται οι απαραίτητες δυνατότητες σε νέους μουσικούς εκτελεστές και συνθέτες να αναδείξουν το ταλέντο και τις δεξιότητές τους, να αποκτήσουν πλούσιες εμπειρίες, να προβάλλουν και να κάνουν γνωστά στο ευρύ κοινό έργα του ελληνικού και διεθνούς ρεπερτορίου.

Ακόμη, για την εν γένει ενίσχυση και υποστήριξη της ερευνητικής διάστασης του έργου του, το ΤΜΕΤ ίδρυσε και λειτουργεί δύο Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» και «ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», καθώς και Εργαστήρια: «Συνόλων Πνευστών Οργάνων – ΠΝ.Ο.Ε.Σ.», «Τεχνολογίας Ήχου και Εικόνας – ΤΕΧΝΕΣ», «Έρευνας Σύγχρονης Μουσικής, Σύνθεσης, Ερμηνείας και Αυτοσχεδιασμού – ΕΡ.Ε.ΣΥ.Σ.», «Κριτικής Μουσικής Έρευνας – Ε.Κ.Μ.Ε.» και «Έρευνας και Ανάπτυξης των Ελληνικών Παραδόσεων Μουσικής, Ποιτικής και Χορού – ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ».

Με αφορμή τη συγκυρία εορτασμού του εικοστού χρόνου λειτουργίας του και της εξηκονταετούς επετείου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (1957–2017), με την υποστήριξη της «Εταιρείας Αξιοποίησης και Διαχείρισης της Περιουσίας του Πανεπιστημίου Μακεδονίας», το Τμήμα Μ.Ε.Τ. εξέδωσε τον τρίτο κατά σειρά ψηφιακό δίσκο (CD) που προβάλλει το παραγόμενο κατά την τελευταία πενταετία έργο διδασκόντων και φοιτητών, διανθίζοντας έτσι το υφιστάμενο αρχείο ηχογραφήσεων και παραγωγών με τις προγενέστερες δισκογραφικές εκδόσεις: 1.«*Ηχογραφήσεις 2004. Αποσπάσματα συναυλιών με έργα μουσικής δωματίου W.A. Mozart*» και 2.«*Συναυλία Φοιτητών στην Ανώτατη Σχολή Μουσικής "Φραντς Λιστ", Βαϊμάρη 25.05.2005*».

Στα ίδια πλαίσια, το Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, θέτοντας σε συν-λειτουργία το ανθρωπινό δυναμικό του, αποφάσισε να αφιερώσει την επετειακή εκδήλωση για τα 20 χρόνια της λειτουργίας του προς τιμή του «σπορέα» της ίδρυσής του, «ιθύνοντα νου» του εφαρμοσμένου χαρακτήρα της φυσιογνωμίας του και πρώτο αναγορευθέντα επίτιμο διδάκτορα, Μίκη Θεοδωράκη και το έργο του.

ΜΕΓΑΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

60
ΧΡΟΝΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

20
ΧΡΟΝΙΑ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ &
ΤΕΧΝΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

13.01.2018

Αθανάσιος Ζέρβας (1959)

«Μικρή Συμφωνία σε θέματα Μίκη Θεοδωράκη» για ορχήστρα πνευστών (2017), Α΄ εκτέλεση

Η *Μικρή Συμφωνία σε θέματα Μίκη Θεοδωράκη* γράφτηκε για την επετειακή συναυλία της εικοσαετούς λειτουργίας του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας που είναι αφιερωμένη στον Μίκη Θεοδωράκη. Το έργο αναπτύσσεται σε ελεύθερη τονικότητα και είναι διανθισμένο με μοτίβα και μικρές μελωδικές φράσεις από τραγούδια του Μίκη Θεοδωράκη. Επιπροσθέτως, το έργο πραγματεύεται το ζήτημα της ισορροπίας μεταξύ δύο υποθετικά αντίθετων ηχητικών κόσμων, αφ’ ενός του «ατονικού» που δημιουργείται από την διαστηματική συγκρότηση —εντός του έργου—, και αφ’ ετέρου του «τονικού» που απορρέει από τις δάνειες μελωδικές φράσεις του Θεοδωράκη. Το εύρος και οι σχέσεις των διαστημάτων επιδρούν στις διακυμάνσεις της υψής και στη μορφοπλασία του έργου. Σε συμβολικό πλαίσιο, θα μπορούσαμε να εκλάβουμε την ακουστική εμφάνιση των Θεοδωρακικών φράσεων ως ανάγλυφα ηχητικά επεισόδια εντός ενός πολυ-πυκρωματικού καμβά. Μολοντί ο αρχικός σχεδιασμός του έργου καθώς και το «ατονικό» φθόγγο-διστηματικό του περιβάλλον δεν έχει «προγραμματικό» χαρακτήρα, η φιλοξενία μουσικών στοιχείων με έντονο κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο παρακινούν τον πλουραλισμό, στο βαθμό που η «οικουμενική - τραγική» προσωπικότητα του διακεκριμένου τιμώνουμου μουσουργού αντανακλάται υπαινικτικά τόσο στην ηχητική επιφάνεια όσο και στις ηχητικές πυκνώσεις εντός της βαθύτερης δομής του έργου.

Αθανάσιος Ζέρβας, Θεσσαλονίκη, 20.12.2017

Μίκης Θεοδωράκης (1925)

Της Αγάπης Αίματα (αρ.7), από το Ορατόριο Άξιον εστί για συμφωνική ορχήστρα, λαϊκή ορχήστρα, χορωδία και λαϊκό τραγουδιστή
Το *Άξιον εστί* ολοκλήρωσε ο Οδυσσεάς Ελύτης το 1959 στην Αθήνα. Όπως αναφέρει ο Μίκης Θεοδωράκης, το ποίημα του Ελύτη είναι μνημείο της σύγχρονης ελληνικής τέχνης. Τα μέρη του έργου είναι τρία: *Η Γένεσις, Το Πάθη* και το *Δοξαστικόν*. Ο Θεοδωράκης συνέθεσε το ορατόριο *Άξιον εστί* επιλέγοντας συγκεκριμένα αποσπάσματα από το έργο του Ελύτη και διαρθρώνοντας το σε τρία μέρη: *Γένεσις, Το Πάθη* και το *Άξιον εστί*. Το έργο είναι γραμμένο για βαρύτονο, λαϊκό τραγουδιστή (λυρικό βαρύτονο), αφηγητή, μικτή χορωδία, συμφωνική ορχήστρα και λαϊκή ορχήστρα. Ο συνθέτης δημιουργεί στο ορατόριο αυτό ένα νέο ηχητικό κόσμο που ο ίδιος θα αποκαλέσει αργότερα μετασυμφωνικό. Στο *Άξιον εστί* υπάρχουν πέντε λαϊκά τραγούδια, στα οποία, όπως αναφέρει ο ίδιος ο συνθέτης, μένει πιστός στην παράδοση αλλά και δίνει μια νέα πνοή προεκτείνοντας εσωτερικά τις μελωδικές γραμμές και επεκτείνοντας την αρμονική γλώσσα πέρα από την παραδοσιακή λαϊκή μουσική. Η χορωδία παίζει σημαντικό ρόλο στα τραγούδια αυτά. Το τραγούδι *Της Αγάπης Αίματα* είναι το έβδομο κομμάτι από *Το Πάθη*. Είναι γραμμένο σε γρήγορο tempo και σταθερό μέτρο 3/8. Η μελοποίηση είναι στροφική, όπως θα άρμοζε σε λαϊκό τραγούδι. Ο λαϊκός τραγουδιστής και η χορωδία τραγουδούν σ’ ολόκληρο το κομμάτι με τις ίδιες ρυθμικές αξίες το ίδιο ποιητικό κείμενο. Όσον αφορά στην ενορχήστρωση σημαντική είναι η συμμετοχή της λαϊκής ορχήστρας που δίνει ένα ιδιαίτερο ντόχρωμα στο τραγούδι.

Συμφωνία αριθ.3 (β΄ εκδοχή) για συμφωνική ορχήστρα, χορωδία και σόλο υψίφωνο ή μεσόφωνο, 3ο μέρος

Η *3η Συμφωνία* είναι γραμμένη για σόλο σοπράνο, μικτή χορωδία και ορχήστρα. Το 3ο μέρος της (από τη β΄ εκδοχή της συμφωνίας) είναι ιδιαίτερα ελεγειακό και συνενώνει τη λυρική μελωδικότητα του συνθέτη με τους βυζαντινούς ύμνους των εγκωμίων (α΄ και β΄ στάσεις) της Μ. Παρασκευής. Ακούγονται στίχοι από το ποίημα του Καβάφη «Η πόλις» και ηχούν οι καμπάνες της Αγια-Σοφίας από τα κρουστά. Μέσα απ’ όλα αυτά προβάλλεται η ελληνικότητα και η νοσταλγία για τις χαμένες πατρίδες που οδηγούν σε μια αίσθηση τραγικότητας. Το μέρος αρχίζει με μια ιδιαίτερα λυρική μελωδία του συνθέτη που δεσπόζει στο έργο και ακούγεται αρχικά από το σόλο βιολοντσέλο και στη συνέχεια από τη σοπράνο (και τα πρώτα βιολιά) πάνω στους στίχους του Καβάφη «Καινούριους τόπους δεν θα βρεις, δε θα βρεις άλλες θάλασσες. Η πόλις θα σε ακολουθεί, δεν έχει πλοίο για σε, δεν έχει οδό». Μετά από ένα crescendo molto ακούγεται σε fortissimo σαν ξέσπασμα από την ορχήστρα η μελωδία από την γ΄ στάση των εγκωμίων της Μ. Παρασκευής. Η αρχική λυρική μελωδία του συνθέτη ακούγεται πάλι από τη σοπράνο σε στίχους από «Την πόλη» και ακολουθεί νέο ξέσπασμα σε fortissimo από όλη την ορχήστρα, τη σοπράνο και τη χορωδία που τραγουδούν τον στίχο από την γ΄ στάση των εγκωμίων «Ω γλυκύ μου έαρ». Η σοπράνο και η χορωδία τραγουδούν εκ νέου σε pianissimo στίχους από «Την πόλη» σε μια έντονα αναοδική μελωδική πορεία, για να ακουστεί στη συνέχεια από την ορχήστρα και τη χορωδία σε 7/8 και μετά σε 4/4 ο στίχος από την α΄ στάση των εγκωμίων «Η ζωή εν τάφω». Τα κρουστά ηχούν σαν καμπάνες. Μετά από ένα σημείο ιδιαίτερης τραγικότητας το μέρος ολοκληρώνεται με την αρχική λυρική μελωδία της «νοσταλγίας».

Άννα-Μαρία Ρεντζεπέρη-Τάωνου
Θεσσαλονίκη, 24.12.2017

Κουαρτέτο εγχόρδων αρ. 2, «Το κοιμητήριο» (1946)

Η στενή σχέση του Μίκη Θεοδωράκη με την ποίηση δεν αντανακλάται μόνο στις πολυάριθμες μελοποιήσεις ποιημάτων που έκανε, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο η ποίηση λειτουργούσε συχνά για αυτόν ως πηγή έμπνευσης για έργα ενόργανης μουσικής. Μια τέτοια περίπτωση είναι αυτή του *δευτέρου κουαρτέτου εγχόρδων*, ενός μονομερούς έργου (*Adagio*) αφιερωμένου στον Αργύρη Κουνάδη. Ο προγραμματικός τίτλος του κουαρτέτου («Το κοιμητήριο») προβδίζει την έμπνευση του συνθέτη από το ποίημα του Διονυσίου Σολωμού «Η τρελή μάνα» ή «Το κοιμητήριο». Στο αυτοβιογραφικό *Οι δρόμοι του αρχαγγέλου* (1986, τ. 2, σ. 91), ο Θεοδωράκης δηλώνει ρητά ότι το πρώτο τετραστίχο του ποιήματος (το οποίο αναγράφεται και πάνω στο χειρόγραφο της παρτιτούρας) αποδίδει το «μουσικό νόημα» του έργου:

Τώρα που η ξάστερη
νύχτα μονάχους
μας ηύρε απάντεια,
και εκεί στους βράχους
σχιζεται η θάλασσα
σιγαλινά.

Είναι δύσκολο να αντισταθεί κανείς στον πειρασμό να συσχετίσει ερμηνευτικά την επιλογή του συγκεκριμένου ποιητικού κειμένου με τα πολιτικά γεγονότα

που σημαδεύουν το ιστορικό και βιογραφικό συγκείμενο της σύνθεσης του κουαρτέτου. Όπως δηλώνεται στο εξώφυλλο του χειρογράφου, το έργο ολοκληρώθηκε την 25^η Μαρτίου 1946, λίγες μόλις μέρες πριν την πορεία που διοργάνωσε το ΕΑΜ στην Αθήνα στο πλαίσιο του μοϊκοτάξ των εκλογών που είχαν προγραμματιστεί για την 31^η Μαρτίου. Επικεφαλής της πορείας, ο Θεοδωράκης περικυκλώνεται και υφίσταται άγριο έγυλοδαρμό που τον οδηγεί στο νεκροτομείο. Θα επιζηήσει για να γίνει μάρτυρας του νοθευμένου δημοψηφίσματος της 1^{ης} Σεπτεμβρίου που θα επαναφέρει τον βασιλιά και θα οδηγήσει σχεδόν αναπόδραστα στην έναρξη του αδελφοκτόνου εμφυλίου πολέμου τον Οκτώβριο της ίδιας χρονιάς. Στο πλαίσιο αυτό, η εικόνα της τρελής μάνας πάνω από τον τάφο όπου βρίσκονται τα δύο νεκρά παιδιά της, «ροδοσφερόντωτα, ασπροεντυμένα, [...] αγκαλιασμένα μέσα εις την ύστερη αλσμονιά», αποκτά μια σχεδόν προφητική χροιά. Εύκολα μπορεί να αναγνωρίσει κανείς στη μουσική συμβολικές αναφορές ή/και ηχητικά ανάλογα στον συναισθηματικό αντίκτυπο μιας τέτοιας δυσοίχνης προσοπτικής: η φωνητική μελωδία του πρώτου βιολιού συστρέφεται αρχικά μέσα σε ένα σκοτεινό, στατικά χρωματικό περιβάλλον, λες και παλεύει να ξεφύγει όχι μόνο από τον πυκνό αντιστικτικό ιστό που την περιβάλλει, αλλά και από την αδιέξοδη ημιτονιακή της μοίρα. Όταν τελικά τα καταφέρει, βρίσκεται σε ένα περισσότερο δομημένο διατονικό περιβάλλον, προσαπαθείσας διαρκώς να αντισταθεί στις χρωματικές παρεμβολές που απειλούν τη σταθερότητά του. Εν τέλει η μουσική δεν καταλγξει, αλλά εγκαταλείπει με τη συνωμοτική υπόσχεση ενός αβέβαιου μέλλοντος πέρα από το ακουστικό της παρόν.

Σουίτα μπαλέτου «Ζορμπάς» για συμφωνική ορχήστρα, δύο μουζούκια και μικτή χορωδία, σκηνές 21, 22 και 23 (1988)

Την ίδια χρονιά που ο Μίκης Θεοδωράκης ολοκληρώνει το δεύτερο κουαρτέτο εγχόρδων, κυκλοφορεί στην Αθήνα το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* (1946). Δεκαοκτώ χρόνια αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1964, προβάλλεται στην Ελλάδα για πρώτη φορά η κινηματογραφική ταινία *Alexis Zorbas* ή *Zorba the Greek* σε παραγωγή και σκηνοθεσία Μιχάλη Κακογιάννη και μουσική Μίκη Θεοδωράκη. Χρησιμοποιώντας το μυθιστόρημα του Καζαντζάκη ως αφητηρία, αλλά αποκλίνοντας δραστικά από αυτό (ενδεικτικά, βλ. το σχετικό άρθρο του Ευρηπίδη Γαραντούδη στο περιοδικό *Σύγκριση* [τ. 19, 2008]), η ταινία αποτυπώνει την πορεία μύσης ενός ανώνυμου ελληνοβρετανού διανοούμενου στην κοσμοθεωρία του Αλέξη Ζορμπά, ενός αντισυμβατικού και βέβηλου κρητικού που προκρίνει το να ζει κανείς τη ζωή του με πάθος, απαλλαγμένος από ελιπίδες και προσδοκίες. Η πορεία αυτή φαίνεται να τελεσφορεί με την emblemατική καταληκτική σκηνή της ταινίας, στην οποία ο δεύτερος μπαθίενος στον πρώτο να χορεύει συρτάκι, έναν χορό που χορογραφήθηκε από τον Γιώργο Προβιά ειδικά για τις ανάγκες της ταινίας, συνδυάζοντας μετρικά και αγωγικά χαρακτηριστικά του χασάπικου και του χασαποσέρβικου με φιγούρες του ζειμπέκικου. Για τη μουσική της σκηνής του χορού, ο Θεοδωράκης άντλησε από την τοπική μουσική παράδοση της Κρήτης και πιο συγκεκριμένα από τον *Αρμενοχωριανό συρτό*, ο οποίος είχε γίνει γνωστός σε όλη την Ελλάδα τη δεκαετία του '50 από τα αδέρφια Κουτσουρέλη μέσα από δύο εβδομαδιαίες εκπομπές του Ε.Ι.Ρ. αφιερωμένες στην κρητική μουσική. Εντός του αφηγηματικού πλαισίου της ταινίας, ο χορός του Προβιά και η μουσική του Θεοδωράκη γίνονται κατανοπτά ως συνεκδοχές της κοσμοθεωρίας στην οποία ο Ζορμπάς μυεί τον ξένο επισκέπτη, ενθαρρύνοντας την προσμοίωσnp της διαλεκτικής σύνθεσης διονυσιακού και απολλώνιων στοιχείων (ανατολός και δύσης) ως ενσωματη εμπειρία (σχετικά, βλ. το άρθρο του Πίτερ Μπίεν, «ο *Αλέξης Ζορμπάς*, ο Νίτσε και η αιώνια ελληνική τάξη» του 1971). Υπό αυτό το πρίσμα, η μουσική του Θεοδωράκη επιτελεί αποφοραστικό ρόλο στη διαμεσολαβούμενη προβολή της ιδέας μιας υπερτοπικής ελληνικότητας, αποκαλυπτικά λαϊκής, μιας ιδέας κείριας για τις ανουσιές της διανόησης της δεκαετίας του '60 σχετικά με ζητήματα εθνικής ταυτότητας (σχετικά, βλ. το κείμενο του Δημήτρη Παπανικολάου, «Οι μεταμορφώσεις του Ζορμπά» του 2006). Η ιδιυπτία της προτεινόμενης αυτής ταυτότητας δεν θα μπορούσε να αναδειχθεί καλύτερα παρά μέσα από μια διαδικασία συγκρητικού ετεροπροσδιορισμού σε σχέση με το διεθνές περιβάλλον στο οποίο μετέχει. Η διαδικασία αυτή φαίνεται να ακολουθεί τη λογική της εξέλιξη στις επόμενες μεταμορφώσεις του *Ζορμπά*, όταν η μουσική του Θεοδωράκη αυτονομείται από την ταινία για να ενταχθεί στο ρυθμιστικό πλαίσιο των πολιτισμικών πρακτικών που σχετίζονται με την έντεχνη μουσική.

Το πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση γίνεται το 1976, όταν ο χορογράφος Λόρα Μασσίν παρουσιάζει στην Εθνική Λυρική Σκηνή μια πρώτη εκδοχή του *Ζορμπά* ως μπαλέτου. Κατόπιν παραγγελίας από την Όπερα της Βερόνας, ο Θεοδωράκης ολοκληρώνει τον Φεβρουάριο του 1988 τη σουίτα μπαλέτου *Ζορμπάς* για μικτή χορωδία, συμφωνική ορχήστρα, μίτζο σοπράνο, μουζούκι και κλαρίνο. Στις 23 σκηνές του συμφωνικού πλέον *Ζορμπά*, ο συνθέτης ενσωματώνει θεματικό υλικό από την προγενέστερη σουίτα μπαλέτου *Ελληνική Αποκριά* (1947–1953), αλλά και από άλλα τραγούδια του (*Μαρίνα, Στρώσω το στρώμα σου, Από το παράθυρό σου, Τον Παύλο και τον Νικολιό*). Το έργο κάνει πρεμιέρα στις 6 Αυγούστου της ίδιας χρονιάς στην Αρένα της Βερόνας. Η τεράστια επιτυχία της παράστασης θα ξεραφαλίσει το έργο, καθώς πέντε παραστάσεις στη Βερόνα τον Αύγουστο του 1990, ενώ έκτοτε, και μέχρι τις μέρες μας, θα γίνουν παγκοσμίως πάνω από 1000 παρουσιάσεις του έργου. Ο ίδιος ο Θεοδωράκης το θεωρεί το πιο αντιπροσωπευτικό του έργου, καθώς πιστεύει ότι συνθέτει τις τρεις πιο αποφασιστικές επιδράσεις που σημάδεψαν τη διαμόρφωση της μουσικοσυμβητικής του ταυτότητας, την ευρωπαϊκή, την ελληνική και την κρητική (βλ. συνέντευξη στον Αστέρη Κούτουλα στις 23/8/1989 στη Βουδαπέστη). Η ρητή τοποθέτηση του συνθέτη επιβεβαιώνει την υπόρρητη ευθυγράμμιση της αισθητικής του συμφωνοποιημένου *Ζορμπά* με την ιδέα μιας υπερτοπικής ελληνικότητας ικανής να προσδιορίσει την ιδιότητα συνεισφοράς και θέας της Ελλάδας στο ευρωπαϊκό και διεθνές πολιτισμικό γίνεσθαι. Χαρακτηριστικότερα από όλες τις σκηνές της σουίτας, οι τρεις τελευταίες (21, 22, 23) διευρύνουν τον χορό του Ζορμπά, μεταξύ άλλων και μέσω της συμμετοχής της χορωδίας με μια επίκλιση στον Διόνυσο:

Στις γιορτές του Διόνυσου

Έχεις τον Λαό μαζί σου

Γεία σου Κρήτη μάνα γη του Διονύσου

Ζορμπά αδελφέ του Διονύσου.

Επιτελώντας μουσικά αυτό που η καταληκτική σκηνή της κινηματογραφικής ταινίας επιτελεί αφηγηματικά, ο συμφωνοποιημένος χορός του *Ζορμπά* αποκρυσταλλώνει το ιδιότυπο της προτεινόμενης ελληνικότητας ως προσδιοριστικού στοιχείου εθνικής ταυτότητας στη βάση μιας αμφίδρομης διαμεσολάβησης λαϊκού και έντεχνου.

Πέτρος Βούβαρης, Θεσσαλονίκη, 24.12.2017

Ο Οργανισμός Μεγάρου Μουσικής Θεσσαλονίκης εφαρμόζει Σύστημα Διαχείρισης Ποιότητας ISO 9001:2008, πιστοποιημένο από την TÜV Rheinland – Hellas S.A.